

UNELE OBSERVAȚII PRIVIND CORELAȚIA ÎNTRE BUNA-CREDINȚA ÎN CONTRACTE, OBLIGAȚIA DE COERENȚĂ ȘI *PROMISSORY ESTOPPEL*-UL

Marius-loan FLOARE*

Abstract: *Some remarks in regard to the correlation between good faith in contracts, coherence and promissory estoppel. In using the functional method in comparative law, one frequently stumbles on the Common Law notion of promissory estoppel as an equivalent in contracts to the good faith principle of continental civil law. Others "translate" promissory estoppel as an expression of the duty of coherence, which is seen either as a consequence of good faith in contracts or as an autonomous concept with a more objective meaning than traditional good faith. The deeper meanings and rationality of these concepts might have a common thread, but a cynic could say that promissory estoppel is a pragmatic tool for solving a problem unique to the Common Law system: enforcing promises without consideration.*

Keywords: *good faith, duty of coherence, promissory estoppel, contracts*

Cuvinte-cheie: *buna-credință, obligația de coerență, promissory estoppel, contracte*

Metoda de cercetare cel mai des utilizată în lucrările moderne de drept comparat este metoda funcționalistă, metodă care impune căutarea în sistemele de drept studiate a unor echivalente funcționale ale conceptelor studiate, echivalente care, fără a fi din punct de vedere fenomenologic apropiate de cele din alte sisteme de drept, duc în practică la obținerea unor rezultate asemănătoare. Cercetătorii de drept comparat care caută în sistemele de Common Law (sistemul arhetipal de Common Law din Anglia având o evoluție divergentă încă din Evul Mediu dezvoltat față de tradiția dreptului roman și implicit față de sistemele de drept civil continentale inspirate de acesta, după redescoperirea și „receptarea” Corpus Iuris Civilis în vestul Europei începând cu secolul al XI-lea) echivalente funcționale pentru buna-credință în declinarea sa contractuală se „izbesc” frecvent de conceptul de *estoppel*, mai ales în varianta sa de *promissory estoppel*. Acest concept specific anglo-saxon a fost echivalat frecvent cu obligația de coerență, obligație care la rândul ei a fost privită fie ca o alternativă autonomă sau doar ca o valență a conceptului străvechi de bună-credință în contracte.

În ceea ce privește principiul coerenței precontractuale (*promissory estoppel*), acesta este o aplicare a echității în sistemele de Common Law anglo-saxone, încercând să

împiedice prejudiciile datorate încălcării încrederii privind viitoarea încheiere a unui contract, încredere creată de o promisiune formal neobligatorie din cauza lipsei a ceea ce am putea numi oarecum impropriu cauză-contraprestație (*consideration*)¹. O astfel de încredere înlocuiește cauza-contraprestație (*consideration*) și dă promisiunii o valoare obligatorie².

Noțiunea de *consideration* pe care am tradus-o imperfect cu sintagma "cauză-contraprestație" își are originea istorică în organizarea premodernă a sistemului de drept englez după tiparele unor tipuri limitative de "acțiuni" (*writs*), care permiteau deducerea unei cauze în fața instanțelor regale, în materie contractuală, doar dacă se încadrau în 2 tipare numite *covenant* (legământ), care permitea executarea promisiunilor făcute printr-un document sub sigiliu, sau *assumpsit*, unde promisiunea trebuia să aibă o contraprestație (*consideration*), adică un beneficiu moral sau material pentru partea care promite³. Echivalarea *consideration* cu noțiunea de cauză din dreptul civil continental a fost intens dezbătută și acceptată la începutul secolului al XIX-lea și respinsă ulterior întrucât nu era vorba de identificarea motivului determinant pentru care se face o promisiune ci era un instrument pragmatic de limitare numerică a acțiunilor în justiție la acele cauze, de altfel extrem de eterogene, unde instanțele apreciau că un proces este oportun.⁴

Teoria *estoppel*-ului a început să devină cunoscută și în afara sistemelor de Common Law, fiind vorba de un principiu ce avea inițial un caracter procedural, prin care o parte nu putea să se contradică în cursul procesului, sub pedeapsa de a i se opune aceste contradicții de către cealaltă parte, care trebuie să-și poată formula apărarea bazându-se cu o încredere rezonabilă în primele poziții procesuale ale adversarului. *Promissory estoppel* este o extensie a acestui principiu procedural, astfel încât dacă o parte la negocieri lasă cealaltă parte să creadă în voința sa de a încheia contractul final și cealaltă parte acționează pe baza încrederii în acest angajament, prima parte nu va putea ulterior să nege aparența pe care a creat-o. Totuși, ca rămășiță a originii procedurale a *estoppel*-ului, acest *promissory estoppel* nu poate fi folosit decât în scop defensiv, nu și în susținerea unei cereri de chemare în judecată, fiind prin tradiție un „scut” și nu o „sabie”, nepermițând constrângerea la executare a debitorului recalcitrant, ci doar oprirea celui care și-a executat obligațiile să revină asupra angajamentelor sale, chiar când promisiunea sa nu ar fi valabilă conform principiilor dreptului contractual, mai ales pentru că îi lipsește contraprestația (*consideration*)⁵.

Estoppel-ul este un termen generic pentru o serie eteroclită de așa-zise „doctrine”, create de instanțele de Common Law sau de jurisdicțiile în echitate (Equity), care interzic unei persoane să nege sau să afirme ceva contrar unui aspect care, conform legii, a fost stabilit ca reprezentând adevărul, fie prin acte jurisdicționale, legislative sau prin propriile fapte, acte sau reprezentări ale părții, fie ele implicite sau explicite.⁶

S-a reținut că noțiunea practic intraductibilă de *unconscionability*⁷ se reflectă în toate manifestările *estoppel*-ului, această din urmă doctrină existând tocmai pentru a preveni ca o parte să revină asupra cuvântului său atunci când acest lucru ar fi inechitabil (*unconscionable*). *Estoppel*-ul în privința promisiunilor (*promissory estoppel*) se fundamentează pe aceeași dorință de echitate ca și principiul *unconscionability*⁸, diferența fundamentală pe

care noi o sesizăm între aceste două concepte de sorginte echitabilă fiind că *unconscionability* vizează mai ales faza precontractuală, fiind un echivalent funcțional al leziunii din dreptul nostru⁹, pe când *estoppel*-ul vizează de multe ori etapa executării contractelor.

Promissory estoppel-ul funcționează în legătură cu o obligație bazată pe încredere (*reliance*), fiind consacrat explicit în doctrină în Statele Unite ale Americii încă din primul Restatement of Contracts, apărut în 1932, unde secțiunea 90 prevedea ca și cerințe fundamentale pentru acesta: existența unei promisiuni, încrederea rezonabilă și previzibilă, inducerea efectivă a încrederii prin promisiune, realizarea justiției doar prin executarea respectivei promisiuni¹⁰, o altă denumire a conceptului fiind *detrimental reliance* (încredere prejudiciabilă), fiind văzut inițial ca un remediu și ulterior chiar ca un posibil înlocuitor al teoriei *consideration*¹¹. Autorii europeni au văzut mai degrabă în *estoppel* o expresie a unui principiu al coerenței, fiind vorba de punerea în aplicare a unor angajamente cărora le lipsește frecvent o condiție esențială, de formă sau de așa-zisă cauză-contraprestație (*consideration*) pentru a fi apreciate drept contracte.

În Franța, principiul coerenței și interdicția de a se contrazice în detrimentul altuia au cunoscut o anumită consacrare în jurisprudență¹² și doctrină¹³, dar mai degrabă într-un context procedural decât în dreptul material al contractelor. Legăturile acestui principiu cu îndatorirea de bună-credință în executarea contractelor din art. 1134 al. 3 C.civ.fr. au fost vehement contestate de unii autori, fiind apreciată ca inutilă recurgerea la veșmântul juridic al moralei pentru a sesiza incompatibilitatea obiectivă a poziționărilor succesive ale unei părți¹⁴.

Protecția încrederii legitime în sistemele de drept civil de tip continental se realizează de regulă prin intermediul unor principii generale flexibile, printre care locul primordial îi revine bunei-credințe. Noțiunea generică de *estoppel* înseamnă interdicția de a se contrazice atunci când prin comportament sau prin cuvinte s-a suscitât încrederea altei persoane.¹⁵ Atunci când teoria *estoppel*-ului pune accentul pe contradicțiile din atitudinea uneia dintre părți, ea se apropie de conceptele civiliste clasice ale bunei-credințe și abuzului de drept, pe când mutarea accentului pe încrederea înșelată a celeilalte părți duce la apropierea de teoria aparenței.¹⁶

În Franța, corespondentul funcțional al doctrinei *estoppel*-ului în materie contractuală este interdicția de a se contrazice în detrimentul altuia. Partea care manifestă toleranță față de anumite încălcări ale obligațiilor contractuale, sau chiar ignoră ea însăși anumite prevederi contractuale atunci când îi convine acest lucru, nu mai poate reveni ulterior și solicita respectarea scrupuloasă a literei contractului, o astfel de manifestare fiind considerată o încălcare a obligației de bună-credință în executarea contractelor¹⁷.

În cazul rezilierii unilaterale a contractelor de distribuție pe durată nedeterminată sau a neprelungirii celor pe durată determinată, interdicția de a se contrazice în detrimentul altuia funcționează pe temeiul abuzului de drept¹⁸, deși în materie contractuală legătura între abuzul de drept și buna-credință este una indisolubilă¹⁹. Interdicția de a se contrazice în detrimentul celeilalte părți sau obligația de coerență contractuală sunt până la urmă doar formulări alternative ale obligației de bună-credință în executarea contractelor, concretizată

printre altele și prin interdicția abuzului de drepturile conferite prin contract, cum este dreptul de fixare de către un furnizor a condițiilor de desfacere de către distribuitori²⁰ sau dreptul de a rezilia unilateral contractul pentru neexecutare chiar după tolerarea vreme de mai mulți ani a neexecutării²¹, interdicția abuzului de drept concretizând funcția limitativă a bunei-credințe în executarea contractelor.

Obligația de a nu se contrazice în detrimentul celuilalt contractant interferează și cu funcția interpretativă a bunei-credințe în contracte în acele cazuri în care contractele conțin prevederi contradictorii, permițând părții care le-a impus să se sustragă propriilor obligații sau să atenueze până la anihilare consecințele neexecutării, obligația de coerență funcționând în acest context prin intermediul noțiunilor de obligație esențială și economie generală a contractului.²² Mecanismele concrete prin care jurisprudența franceză a ajuns să impună obligativitatea coerenței interne a contractului sunt eteroclitice, de la suprimarea clauzelor de nerăspundere sau de limitare a răspunderii pe motiv că se referă la situații unde subzistă culpa gravă a debitorului, când în realitate ele permiteau în mod obiectiv neexecutarea unor obligații contractuale esențiale conform voinței părților²³, la considerarea ca nescrise a clauzelor care limitează până la anihilare răspunderea pentru executarea unei obligații esențiale din contract²⁴, a clauzelor care impun cerințe procedurale sau probatorii oneroase pentru creditor sau a celor care prevăd divizibilitatea unor grupe de contracte într-o manieră care afectează economia generală a contractului și încrederea legitimă pe care creditorul o poate avea în întinderea obligațiilor contractuale²⁵. Chiar dacă suprimarea contradicțiilor interne ale contractelor se face în primul rând fundamentat pe noțiunea de cauză²⁶, credem că funcția interpretativă a bunei-credințe în materie contractuală nu este complet străină de suprimarea acestor clauze, mai ales că este vorba frecvent de contracte de adeziune unde contradicțiile sunt deliberate și denotă reua-credință a celui care le-a impus, impunând interpretarea *contra proferentem* conform art. 1.269 al. 2 NCC.

În doctrina franceză s-a remarcat că voința nu este singurul element important în contracte și că încrederea joacă și ea un rol decisiv, întrucât părțile nu s-ar angaja juridic dacă nu ar avea încredere că cealaltă parte își va executa cu bună-credință obligațiile, buna-credință fiind fundamentul perpetuării forței obligatorii a raporturilor contractuale încheiate pe baza libertății individuale și a autonomiei de voință.²⁷

O diferență remarcată între încrederea legitimă care justifică obligația de coerență în contracte și obligația de bună-credință în executarea contractelor este reprezentată de accentele diferite prin care cele două concepte explică forța obligatorie a contractului. Încrederea legitimă se referă în primul rând la așteptările creditorului din contract pe când obligația de bună-credință în executarea contractelor a fost văzută în mod tradițional ca referindu-se la îndatorirea de sorginte morală a debitorului de a-și respecta cuvântul dat.²⁸ Credem însă că îndatorirea de bună-credință în executarea contractelor se referă în prezent la ambele părți, atât la creditor cât și la debitor, obligațiile de cooperare și loialitate care o concretizează în ceea ce privește executarea contractelor fiind în măsură să acopere și încrederea legitimă a creditorului în situația juridică generată de contract.

În proiectul de cadru comun european de referință al contractelor (D.C.F.R.), obligația de coerență este privită ca o aplicație particulară a principiului bunei-credințe în

accepțiunea sa obiectivă, fiind interzisă contrazicerea propriilor declarații sau conduite în detrimentul celeilalte părți. Îndatorirea de coerență este văzută ca un principiu general, mai larg decât aplicațiile sale concrete din textul proiectului, împiedicând pe cel care a indus celeilalte părți o schimbare de poziție pe baza încrederii într-un anumit act juridic să invoce nevalabilitatea sau ineficacitatea actului respectiv. Acest principiu cunoaște aplicații specifice în D.C.F.R., cum sunt ineficacitatea revocării ofertei dacă cealaltă parte a acționat bazându-se în mod rezonabil pe caracterul irevocabil al acesteia, interzicerea invocării unor clauze privind imposibilitatea modificărilor orale ale unui contract dacă cealaltă parte s-a bazat în mod rezonabil pe declarațiile verbale ale partenerului său contractual, sau chiar faptul că existența aparenței puterii de reprezentare, creată prin conduita sau declarațiile reprezentatului, îl va obliga pe acesta din urmă cu privire la actele încheiate în numele său de reprezentant (mandatul aparent).²⁹

În comentariile propunerii academice de cadru comun de referință D.C.F.R. s-a arătat că, între conceptul de rezonabilitate și cel de bună-credință obiectivă (*good faith and fair dealing*), așa cum rezultă ele din respectiva lucrare, există o diferență întrucât comportamentul contrar bunei-credințe poate fi rezonabil, iar comportamentul nerezonabil poate fi de bună-credință. În prima categorie ar intra comportamentele incoerente (*venire contra factum proprium*), unde exercitarea în sine a unui drept, despre care s-a lăsat impresia celeilalte părți că nu v-a fi exercitat, poate fi rezonabilă. A doua categorie de situații poate să se refere la includerea în contracte de un anumit tip a unei clauze penale nerezonabil de severe, dar acest gen de comportament nerezonabil poate să nu fie și contrar bunei-credințe obiective dacă acea clauză este discutată pe larg și acceptată liber de cealaltă parte.³⁰

Concluzia noastră, după trecerea în revistă a acestor concepte apropiate dar totuși autonome de bună-credință contractuală, obligație de coerență și *promissory estoppel*, este că buna-credință și obligația de coerență pe de-o parte și *promissory estoppel*-ul pe de altă parte corespund fiecare nevoii de moralitate și de eficiență economică în încheierea și executarea contractelor. *Promissory estoppel*-ul este însă un răspuns tehnic și pragmatic, mai puțin bazat pe principii înalte, la o problemă specifică contractelor de Common Law, anume imposibilitatea de a pretinde executarea unei promisiuni fără *consideration*. Această problemă lipsește în sistemele de drept continentale, unde însă se regăsește aceeași nevoie socială și etică de coerență în comportamentul contractual și procesual. În ceea ce privește buna-credință contractuală și obligația de coerență, deși unii autori cum este Dimitri Houtcieff susțin autonomia celei din urmă noțiuni datorită caracterului său obiectiv, părerea noastră este că, în materie contractuală, și buna-credință are o accepțiune obiectivă (*good faith and fair dealing, Treu und Glauben, redelijkheid en billijkheid*), astfel că obligația de coerență este numai o componentă a unui concept mai larg din materie contractuală.

---

* Asist.univ. UBB Cluj-Napoca, avocat, Baroul Cluj; marius_floare@yahoo.com.

¹ Pentru raritatea situațiilor în care principiul *promissory estoppel* își găsește efectiv aplicare, a se vedea J.M. Creed, *Integrating preliminary agreements into the interference torts*, Columbia Law Review, vol. 110, nr. 5/2010, p. 1269; P.N. Pham, *The Waning of Promissory Estoppel*, Cornell Law Review, vol. 79, nr. 5/1994, pp. 1271-1273

- ² R. Monzer, *Les effets de la mondialisation sur la responsabilité précontractuelle – Régimes juridiques romano-germaniques et anglo-saxons*, Revue internationale de droit comparé, vol. 59, nr. 3/2007, p. 544 și cauza acolo citată: *Hoffman v. Red Owl Stores (1967)*
- ³ J. Gordley (edited by), *The Enforceability of Promises in European Contract Law*, Cambridge University Press, 2004, pp. 10-11
- ⁴ Idem, p. 10-12
- ⁵ M. Oudin, *Un droit européen ... pour quel contrat ? Recherches sur les frontières du contrat en droit comparé*, Revue internationale de droit comparé, vol. 59, nr. 3/2007, p. 482
- ⁶ B. Fauvarque-Cosson, *Rapport général*, pp. 15-20 în B. Fauvarque-Cosson (sous la direction de), *La confiance légitime et l'estoppel*, – 17e Congrès international de droit comparé de l'Académie internationale de droit comparé Utrecht (Pays-Bas, 16-22 juillet 2006), Droit privé comparé et européen – volume 4, Société de législation comparée, Paris, 2007
- ⁷ Doctrina contractuală de Common Law care reprezintă un echivalent al leziunii.
- ⁸ Pentru concepția difuză de sorginte australiană - neo-zeelandeză a *estoppel*-ului a se vedea J. E. Bayley, *A Doctrine of Good Faith in New Zealand Contractual Relationships*, teză doctorat, University of Canterbury, 2009, p. 193, disponibilă la ir.canterbury.ac.nz; B. Fauvarque-Cosson, *Rapport général*, loc. cit. supra, pp. 14-15
- ⁹ A se vedea S.M. Waddams, *Unconscionability in Contracts*, Modern Law Review, vol. 39, nr. 4/1976, pp. 369-393; A. Tamba, *Lesion and Its Functional Equivalents. A Glance at France, Québec, Louisiana and the United States Common Law*, Studia Universitatis Babeș-Bolyai - Iurisprudentia, nr. 4/2013, pp. 260-307
- ¹⁰ P.N. Pham, loc. cit. supra, pp. 1264-1265
- ¹¹ Idem, pp. 1267-1268
- ¹² Decizia nr. n° 07-19.841 din 27 februarie 2009 a plenului Curții de Casație a Franței, cu notă de D. Houtcieff, *La demi-consécration de l'interdiction de se contredire au préjudice d'autrui*, Recueil Dalloz nr. 18/2009, pp. 1245-1248
- ¹³ D. Houtcieff, *L'importance d'être constant: vers une consécration du principe de cohérence*, Recueil Dalloz nr. 29/2009, pp. 2008-2009; E. Agostini, *Accueil de l'estoppel?*, Recueil Dalloz, nr. 42/1997, p. 576 și *L'estoppel et les Trois unités*, Recueil Dalloz, nr. 5/2010, pp. 285-286; B. Fages, *L'interdiction de se contredire au détriment d'autrui, érigée au rang de principe*, R.T.D. civ. nr. 4/2011, pp. 760-761; C. Maréchal, *L'estoppel à la française consacré par la Cour de cassation comme principe général du droit*, Recueil Dalloz nr. 3/2012, pp. 167-170; J. Mestre, B. Fages, *Bonne foi et cohérence du comportement*, R.T.D. civ. nr. 2/2005, pp. 391-392 și *De l'interdiction de se contredire au détriment d'autrui*, R.T.D. civ. nr. 1/2002, pp. 93-95; J. Mestre, *L'obligation de cohérence contractuelle, arme efficace contre l'encombrement des rôles*, R.T.D.civ. nr. 4/1999, p. 838; D. Houtcieff, *Le principe de cohérence en matière contractuelle*, Thèse, Université de Paris XI, 2000, Biblioteca Cujas
- ¹⁴ D. Houtcieff, *L'importance d'être constant: vers une consécration du principe de cohérence*, loc. cit. supra, pp. 2008-2009
- ¹⁵ B. Fauvarque-Cosson, *Rapport général*, loc. cit., p. 11
- ¹⁶ Ibidem
- ¹⁷ D. Mazeaud, *La confiance légitime et l'estoppel*, Revue internationale de droit comparé, vol. 58, nr. 2/2006, pp. 368-370
- ¹⁸ Idem, pp. 370-372
- ¹⁹ B. Fauvarque-Cosson, *Rapport général*, loc. cit., p. 42

- ²⁰ Decizia din 15 ianuarie 2002 a Secției comerciale a Curții de Casație a Franței *apud* D. Mazeaud, loc. cit. 2006, p. 372
- ²¹ D. Mazeaud, loc. cit. 2006, pp. 373-374
- ²² D. Mazeaud, loc. cit. 2006, p. 376
- ²³ A se vedea jurisprudența citată de D. Mazeaud, loc. cit. 2006, p. 377, notele 38-40
- ²⁴ D. Mazeaud, loc. cit. 2006, pp. 377-379
- ²⁵ *Idem*, pp. 379-381
- ²⁶ *Idem*, pp. 383-384
- ²⁷ R. Desgorges, *La bonne foi dans le droit des contrats: rôle actuel et perspectives*, Thèse, Paris II, 1992, Biblioteca Cujas, pp. 117-120
- ²⁸ D. Mazeaud, loc. cit. 1996, p. 389
- ²⁹ C. von Bar *et al* (edited by), *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law - Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, Sellier European Law Publishers, Munchen, 2009, pp. 136-137
- ³⁰ *Idem*, p. 138